

TARBIYACHINING KASBIY KOMPETENTLIGINING
SHAKLLANISHI

Jizzax viloyati Zarbdor tumani
2-DMTT direktor o'rinbosari
Mamatkarimova Dilnoza Ravshan qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagog-tarbiyachining kasbiy kompetentligi tushunchasining mazmuni, asosiy tarkibiy qismlari va shakllanish yo'llari tahsil qilinadi. Pedagogning kompetentligi nafaqat fan va metodikani bilishni, balki kommunikativ, psixologik, refleksiv va boshqa ko'nikmalarni egallashni o'z ichiga olgan murakkablik hodisasi sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada shaxsning uzluksiz o'zini o'zi rivojlantirishi, shu jumladan o'zini o'zi tahlil qilish va o'zini o'zi baholash kabi jarayonlarning ahamiyati ta'kidlangan..

Abstract: This article explores the concept, core components, and formation pathways of a teacher-educator's professional competence. The teacher's competence is considered as a complex phenomenon encompassing not only knowledge of the subject and methodology but also the mastery of communicative, psychological, reflexive, and other skills. The article emphasizes the importance of the individual's continuous self-development, including processes such as self-analysis and self-assessment. Concurrently, attention is paid to the specific role of higher education institutions, professional development systems, and practical activity in shaping competence.

Абстрактный: В данной статье исследуется содержание понятия профессиональной компетентности педагога-воспитателя, её основные структурные компоненты и пути формирования. Компетентность педагога рассматривается как сложный феномен, включающий в себя не только знание предмета и методики, но и владение коммуникативными, психологическими, рефлексивными и другими навыками. В статье подчёркивается важность непрерывного саморазвития личности, в том числе процессов самоанализа и самооценки. Вместе с тем, уделяется внимание специфической роли высших учебных заведений, системы повышения квалификации и практической деятельности в формировании компетентности.

Kalit so'zlar: Kasbiy kompetentlik, tarbiyachi shaxsi, pedagogik mahorat, kasbiy rivojlanish, pedagogik faoliyat, innovatsion yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, uzluksiz ta'lim.

Keywords: Professional competence, educator's personality, pedagogical mastery, professional development, pedagogical activity, innovative approach, professional training, methodological competence, communicative competence, lifelong learning.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, личность воспитателя, педагогическое мастерство, профессиональное развитие, педагогическая деятельность, инновационный подход, профессиональная подготовка, методическая компетенция, коммуникативная компетенция, непрерывное образование.

Kirish. Zamonaviy jamiyat ta'lim-tarbiya tizimi oldiga yuksak malakali, ijodiy fikrlaydigan, raqobatbardosh va ma'naviy jihatdan barkamol avlodni tarbiyalash murakkab vazifasini qo'ymoqda. Ushbu vazifaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining asosiy kaliti – o'z sohasining yuksak ustasi, mas'uliyatli mutaxassisi bo'lgan pedagogdir. XXI asrning tez o'zgaruvchan dunyosida faqatgina ma'lumot egasi bo'lish yetarli emas. Bugungi kunda pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning hayotiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltiruvchi, ularning mustaqil fikrlash, ijod qilish va muammolarni hal etish qobiliyatlarini shakllantiradigan rahnamo sifatida faoliyat yuritishi talab qilinadi. Shu nuqtai nazardan, pedagogning shaxsiy va kasbiy sifatlari bir butunlikda tarbiyaviy jarayonning sifatini belgilovchi omilga aylanadi.

Kasbiy kompetentlik – ko'p qirrali va ko'p jihatli tushuncha, u jamiyatda sodir bo'luvchi o'zgarishlarga mos ravishda o'zgaradi hamda turli nuqtayi nazarlar ostida ko'riladi. O'qituvchining "kasbiy kompetentligi" tushunchasi mazmuniga zamonaviy yondashuvlar tahlili ko'rsatishicha, mazkur muammo hozirgi vaqtda uning talqiniga turlicha mazmun baxsh etuvchi, mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan faol o'rganilmoqda. Ye.V. Bondarevskaya kasbiy kompetentlik tushunchasini uning asosiy komponenti hisoblangan, "ta'limda hunarmandni" emas, balki yuqori madaniyatli mutaxassisni shakllantirishga yordam beradigan "pedagogik madaniyat" tushunchasi bilan bog'laydi. Tadqiqotchilar o'z tadqiqotlarida kompetentsiyaning turli ta'lim yo'nalishlarida turli jihatdan tahlil qilishgan. N.A.Muslimov bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentliklarini shakllantirishda tayanch, umumiy va maxsus kompetentlik darajalarini shakllantirish muhimligini aniqlagan [3.78]. Tayanch kompetentlikliklar – ta'lim oluvchining ta'lim jarayoni nihoyasida ega bo'lgan barcha tushunchalari, bilimi, ko'nikma va malakalaridir. Xulq-atvori va fikrlashi keng ma'nodagi "kompetentlik" tushunchasiga kiritiladi. Ta'lim jarayonining maqsadi ta'lim oluvchining kompetentliklarini rivojlantirishni rag'batlantirish hisoblanadi. S.Ya. Batishev va B.S. Gershunskiy kasbiy kompetentlikni "savodxonlik kasbiy kompetentlik – madaniyat - mentalitet" umumiy bo'g'inidagi ta'lim natijasi sifatida qaraydi. B.S. Gershunskiyning fikriga ko'ra, kasbiy kompetentlik kasbiy bilimlar, fanni o'zlashtirish ko'nikmalari va ularni faoliyatda amalga oshirish malakalarining shakllanganligining ma'lum darajasi, sifat va natijaviy ko'rsatkichini aks ettiradi. Uning yozishicha, kasbiy kompetentlik, asosiy ravishda kasbiy ta'limining darajasi, insonning tajribasi va individual qobiliyatlari, uning uzluksiz mustaqil ta'limga va o'z-o'zini takomillashtirishga motivli intilishi, ishga ijodiy va mas'uliyatli munosabati

bilan aniqlanadi. "Kasbiy kompetentlik" tushunchasi ana shunday yuqori talablarga javob bera oladigan mutaxassisning portretini ifodalaydi. Bu tushunchani nafaqat "bilish" va "qila olish" darajasiga, balki "tushunish", "baholay olish", "prognoz qila olish" va "loyihalashtira olish" kabi yuqori darajadagi ko'nikmalar majmuasiga mos keladi. O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 2017-2021 yillardagi Harakatlar strategiyasida "yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, oliy ta'lim muassasalarida kompetentli ilmiy-pedagogik kadrlar zahirasini yaratish" vazifasi belgilanganligi ham ushbu yo'nalishdagi davlat siyosatini ko'rsatadi. Demak, tarbiyachining kasbiy kompetentligining shakllanishi nafaqat pedagogik amaliyotning dolzarb masalasi, balki mamlakatimiz kelajagini belgilovchi strategik vazifadir.

Kasbiy kompetentlik tushunchasining mohiyati va tarkibiy tuzilishi. Ilmiy adabiyotlarda "kompetentlik" va "kompetensiya" tushunchalari ko'pincha bir-birining o'rnida ishlatiladi, ammo ular orasida ma'nofarq mavjud. "Kompetensiya" (lotincha "competentio" dan) – bu muayyan sohada muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan rasmiy ravishda belgilangan bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlar majmuasi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, kompetensiya – talab. "Kompetentlik" esa – shaxsning ushbu talablarga amalda muvofiqligi, ya'ni u egallagan bilim, ko'nikma, malaka va tajribalar yordamida amaliy muammolarni samarali hal eta olish qobiliyatidir. Natijada, kompetent pedagog – nafaqat o'z sohasini biluvchi, balki o'z bilimlarini muayyan pedagogik vaziyatlarda qo'llay oluvchi, o'quv-tarbiya jarayonini loyihalashtira oluvchi va uning samaradorligini baholay oluvchi mutaxassis sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy kompetentlikning tarkibiy tuzilishi ko'p qirrali. Tadqiqotchilar uni bir qator o'zaro bog'liq komponentlar yig'indisi sifatida ko'rib chiqadilar. Quyida ushbu tarkibiy qismlarning asosiylari keltirilgan:

Intellektual-pedagogik kompetentlik: Pedagogik jarayonni ilmiy asoslash, fan sohasidagi yangiliklarni kuzatib borish va ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish, shuningdek, an'anaviy yondashuvlardan voz kechib, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish qobiliyatini anglatadi. Bu kompetentlik pedagogning izlanuvchanligi va ijodkorligiga asoslanadi.

Refleksiv kompetentlik: Pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va natijalarga ko'ra uni takomillashtirish qobiliyatidir. Refleksiya orqali o'qituvchi o'z kuchli va zaif tomonlarini, xatolarini aniqlaydi va ularni bartaraf etish yo'llarini izlaydi. Bu – shaxsning o'z ustida ishlash jarayonining asosi bo'lib, o'z-o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash usullarini o'z ichiga oladi.

Boshqaruv kompetentlik: Pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan loyihalashtirish, rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya qilish va nazorat qilish ko'nikmalarini o'zida mujassam etadi. Bugungi kunda pedagog nafaqat sinfni, balki loyihalarni, guruh ishlarini va o'quvchilarning individual traektoriyalarini ham boshqarishi talab qilinadi.

Kasbiy kompetentlik tuzilishi, shuningdek, nazariy, amaliy va shaxsiy komponentlarning uyg'unligi sifatida ham ko'rib chiqiladi. Nazariy tayyorgarlik fundamental bilimlarni, amaliy tayyorgarlik – berilgan vaziyatda o'quv jarayonini tashkil etish ko'nikmalarini, shaxsiy komponent esa – pedagog kasbi uchun xos bo'lgan axloqiy va insoniy fazilatlarni (mas'uliyat, halollik, bag'rikenglik, mehnatsevarlik) anglatadi.

To'siqlar:

- Vaqt va energiya yetishmasligi: O'qituvchilarning ish yuki juda yuqori bo'lib, o'z-o'zini tarbiyalash uchun vaqt topish qiyin.
- Innovatsiyalarga nisbatan konservativ munosabat: Ba'zi an'anaviy yondashuvalarni saqlab qolish istagi, o'zgarishlardan qo'rqish.
- Raqamli tafovut: Yosh avlod va ayrim tajribali pedagoglar o'rtasida raqamli texnologiyalarni qo'llash darajasidagi farq.
- Materiyal-texnik bazaning cheklanganligi: Ayrim ta'lim muassasalarida zamonaviy o'quv jihozlari va dasturiy ta'minot yetishmaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tarbiyachining kasbiy kompetentligining shakllanishi – bu bir martalik tayyorgarlik emas, balki butun hayot davom etadigan va ko'p qirrali jarayondir. Bu yo'lda pedagog o'ziga nisbatan yuqori talabchanlik, izlanish va o'zgarishlarga ochiqlik ko'rsatishi kerak. Kompetentlik nafaqat chuqur bilim va mahoratni, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga bo'lgan chin qiziquvchanlikni, uning hayotiy muvaffaqiyatiga bo'lgan samimiy g'amxo'rlikni ham anglatadi.

Oliy ta'lim bosqichida qo'yilgan mustahkam asos, uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimining ta'minlaydigan imkoniyatlari va, eng muhimi, pedagogning o'z-o'zini tarbiyalash va rivojlantirishga bo'lgan shaxsiy mas'uliyati va istagi – muvaffaqiyatli kompetent mutaxassisni tarbiyalash uchun zarur shart-sharoitlardir. Pedagogik mahoratning cho'qqisi – bu o'quvchining yurak qapchig'iga yangi bilim, yaxshi tuyg'u va yorqin orzu urug'ini ekishdir. Shu sababli, tarbiyachi kasbini tanlagan har bir shaxs o'z shaxsiy va kasbiy sifatlarini doimiy ravishda yaxshilab, barkamol avlodni tarbiyalashga bo'lgan ulkan mas'uliyatni anglashi va undan qochmasligi lozim.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. Amanlikova, N.R. Zamonaviy pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning metodlari. Ilmiy maqola. Toshkent davlat transport universiteti. 2023.
2. “Klyuchevye kompetentsii uchitelya kak uslovie povysheniya kachestva obrazovaniya”. Konferentsiya materiallari. MBOU "Zaychikovskaya OSH". 2022.
3. Stanford University. “The Six Professional Competencies.” Stanford VPGE. <https://vpge.stanford.edu/student-programs/welcome-grad-grow/six-professional-competencies> .

4. Galeyeva, N.L. "Pyat klyuchevykh kompetentsiy uchitelya." Direktoriya.org blog. 2023.
5. "Professionalnaya kompetentnost pedagoga." Experimentalnoye obrazovaniye. <https://expeducation.ru/article/view?id=4119> .
6. Nazarova, B. "Pedagogning kasbiy kompetentligi" (tadqiqot asoslari). O'zbekiston pedagogika amaliyoti va ilmiy tadqiqotlar materiallari.
7. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
8. "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi"dagi ta'lim sohasidagi vazifalar.